

Леонід ЗАШКІЛЬНЯК

*доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри історії Центральної та Східної Європи
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0018-5095>
e-mail: leoza10@gmail.com*

УКРАЇНЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ В ГАЛИЧИНІ У ХІХ СТОЛІТТІ: ЕТАПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Історична думка українців у ХІХ ст. пройшла процеси модернізації під впливом ідей європейського Просвітництва і Романтизму та формування національної самосвідомості («національне відродження»). Русини-українці Галичини від кінця ХVІІІ ст. перебували у складі імперії Габсбургів і зазнавали потужного впливу з боку польської національної еліти, яка прагнула відбудувати польську Річ Посполиту, а також Російської імперії, яка претендувала на Галичину. Під впливом ідей «слов'янського національного відродження» серед єдиного інтелектуального прошарку українців – греко-католицького духовенства – виникло прагнення зберегти національну самобутність і обґрунтувати право на існування окремого народу. До 1830-х років української історіографії в Галичині практично не існувало, а зусилля церковних діячів зосереджувались на збереженні русько-української мови та історії Церкви. Особливо активними були діячі «Руського інституту» (Studium Ruthenum) Львівського університету І. Лаврівський, М. Гриневецький, М. Гарасевич, В. Компаневич, а єдиною українською релігійно-просвітницькою організацією в цей час залишався Ставропігійський інститут у Львові. Другий етап формування української історіографії в Галичині охоплює 30–60-ті роки ХІХ ст. Переломове значення в розвитку українського національного руху мала діяльність «Руської трійці» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), яка піднесла «народний дух» русинів-українців, і впливи історієписання в українських землях Російської імперії. Водночас формувалася табір «русофілів», які шукали зв'язків з минулим Давньої Русі й підтримки з боку Росії (Д. Зубрицький). Русофілам вдалося проникнути у громадські структури українців Галичини, які виникли після подій «Весни народів» і конституційної перебудови монархії Габсбургів. На третьому етапі розвитку історіографії у 60–90-х роках ХІХ ст. в суспільному житті галицьких українців взяла гору «народовецька» («українофільська») течія, представники якої почали формувати модерну національну версію минулого українського народу, створили перші науково-просвітницькі осередки – товариство «Просвіта», Товариство ім. Шевченка, очолили кафедри у Львівському університеті (О. Барвінський, І. Шараневич). Перетворення Товариства ім. Шевченка на наукове і створення кафедри історії України у Львівському університеті (й прихід на неї М. Грушевського) свідчили про модернізацію української історіографії в Галичині та її інтегрування з українською ідеєю.

Ключові слова: історіографія, Галичина, модернізація, українська ідея.

Історична свідомість руського (українського) населення Галичини після поділів Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. перебувала під впливом архаїчних взірців народної культури, які апелювали до давніх християнських традицій Давньої Русі та її спадку. Впродовж перебування в складі Королівства Польського (з XIV ст.), а тоді Речі Посполитої воно поступово втрачало свої вищі верстви, покликані розвивати культурний потенціал народу відповідно до нових суспільних обставин, а разом усвідомлення спільного минулого. Історична пам'ять зберігалась переважно в усній творчості, фольклорі. З початком процесів модернізації в Європі і поширенням наукового знання постало питання про етнічну самобутність європейських народів, зокрема русинів-українців, що проживали в різних тогочасних імперіях, насамперед Габсбургів і Романових. У пошуках відповідей на питання про національну належність (ідентичність) русини Центрально-Східної Європи, розділені державними кордонами, спиралися на близькість мови, традицій, культури, що формували самобутність народу, позбавленого державності. Оскільки споріднену назву «русские» привласнили собі творці Російської імперії, то ідея консолідації руського населення регіону в умовах модернізації XIX ст. трансформувалась в «українську ідею» (від географічно-територіальної одиниці) і появу українського національного руху¹.

Історичне знання завжди було, є і буде одним з головних (поряд з мовою) чинників творення суспільної, національної свідомості – як індивідуальної, так і колективної; воно належить до обов'язкового елементу колективного мислення і діяння. Формування української науки можна виводити з найдавніших часів, але власне українською і наукою вона стала тільки в XIX ст., коли поширилось і утвердилось уявлення про українців як окрему націю. Наукового характеру історичні знання почали набувати зі становленням класичної парадигми науки часів Просвітництва, коли вивчення історичних джерел поєдналося з філософським осмисленням змін у часі й просторі. Відтоді завдяки Романтизму і Позитивізму історія перетворилась на академічну науку, творчість істориків зазнала професіоналізації, інституалізувалась у вищій і середній освіті більшості розвинутих країн світу. Цей період знов-таки припадає на XIX ст.² Історіографія набула статусу «наукової дисципліни».

У цьому нарисі зроблено спробу узагальнення нагромаджених знань про формування модерної української історіографії в Галичині впродовж XIX ст. Своїм завданням ми бачимо пояснити етапи та особливості появи новочасного українського історієписання в Галичині, його суспільно-політичні, кадрові та інституційні характеристики.

¹ Про виникнення ідеї України та формування української нації написано чимало праць. У цьому місці залишимо покликання лише на окремі з них: Грицак Я. Подолати минуле: Глобальна історія України. Київ, 2021. 432 с.; Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. Івано-Франківськ, 2012. 932 с.; Когут З. Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України. Київ, 2004. 351 с.; Наконечний Є. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. Львів, 2001. 401 с.; Шелухин С. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів. Прага, 1936; та ін.

² Література про історію історіографії є розлогою і різноманітною. Тому обмежимося тільки кількома покликаннями, на які ми спираємось у своїх узагальненнях: Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. Львів, 2010; Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія. Львів, 2007; Maternicki J. Historia i historycy. Studia i szkice historiograficzne. Rzeszów, 2005; Grab-ski F. F. Dzieje historiografii, Poznań, 2003; та ін.

Розвиток української галицької історіографії не належить до ґрунтовно розроблених у науці тем. На сьогодні маємо передусім низку узагальнювальних студій, написаних в різні часи і за різних обставин³, а також чимало розвідок, присвячених окремим аспектам і постатям української історичної думки XIX ст. Проте становлення новочасної української історіографії в Галичині та її центри – Львові – майже до кінця XX ст. розглядається як маргінальне явище загального розвитку української історичної думки і науки аж до приїзду сюди М. Грушевського в 1894 р. Такі оцінки зазвичай пов'язані із заплутаною ідейно-політичною ситуацією, що прослідковувалася в розвитку українського національного руху в Галичині в XIX ст., формуванням тут досить потужної свого часу русофільської течії. Однак з погляду спадкоємності історичних знань і традицій цей період не можна ігнорувати. Ми вважаємо доцільним простежити етапи формування історичної думки та інституцій галицьких українців, а також чинники, які впливали на цей процес⁴.

XIX ст. в українській історіографії характеризується як час «національного відродження», під яким здебільшого розуміють формування новочасної національної ідеології, що забезпечила творення модерної української нації шляхом реконструкції «перерваної тяглості історичної традиції» і складання на базі етнічної маси новочасної спільноти⁵. У річищі пошуку складових цієї традиції «перерваної тяглості», за висловом І. Лисяка-Рудницького, українські історики Наддніпрянщини першої половини XIX ст. намагалися віднайти її елементи насамперед у давньослов'янській старовині. Ці пошуки збіглися з періодом стрімкого поширення просвітницьких і романтичних ідей. Просвітництво сприяло становленню науково-дослідного, критичного пізнання навколишнього світу і zarazом піднесенню суспільного престижу науки як такої. Завдяки просвітницьким ідеям історія поступово «онаучнювалась», спираючись на критичний аналіз джерел і залучення філософських доктрин, а творчість історика – професіоналізувалась.

Романтизм прийшов до Європи внаслідок переосмислення ліберальних ідей Французької революції і змусив інтелектуалів відмовитися від глобальних підходів до історичного процесу, шукати і виявляти особливі й неповторні риси минулого

³ Подамо тільки деякі узагальнювальні праці з української історіографії: Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право. Київ, 1996. 188 с.; Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). Київ, 1959. 259 с.; Колесник І. І. Українська історіографія XVIII – початок XX століття. Київ, 2000. 256 с.; Калакура Я. Українська історіографія. Київ, 2004; Стельмах С. Історична наука в Україні епохи класичного історизму XIX – початок XX століття. Київ, 2005; та ін.

⁴ Див.: Куций І. П. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії. Тернопіль, 2006. Про це також доводилось писати й автору цього нарису: Зашкільняк Л. Львів як центр формування української науки (друга половина XIX ст.). *Lwów: Miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa* / pod red. H. W. Żalińskiego i K. Karolczaka. Kraków, 1998. Т. II. S. 387–402; Зашкільняк Л. Формування новочасної української історіографії в Галичині у XIX столітті. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* / pod red. J. Maternickiego i L. Zaszkilniaka. Rzeszów, 2007. Т. V. S. 42–53.

⁵ Лисяк-Рудницький І. Формування українського народу й нації. *Історичні есе*. Київ, 1994. Т. 1. С. 24–25.

розвитку етнічних спільнот – носіїв «унікального національного духу»⁶. Звідси виникла особливо гостра увага до вивчення генезису народів-націй, формування їхнього культурного поля і, як наслідок, ідеалізація ранніх стадій походження.

Перша половина XIX ст. – це період прискіпливої уваги до ранньослов'янської історії. Представники різних слов'янських народів повернулися обличчям до вивчення ранньої історії слов'ян, спираючись на письмові джерела й усну народну творчість. «Слов'яноманія» заторкнула всі тогочасні історіографії: чеську, польську, російську, сербську, хорватську й українську.

Якщо в Росії українська історична думка, представлена працями Д. Бантиш-Камєнського, М. Маркевича, М. Максимовича, М. Костомарова та інших, була змушена відстоювати історичну самостійність і тяглість українського етносу у полеміці з російською історіографією, то в Галичині перші українські слов'янознавці зіткнулися з потужною протидією польських дослідників. Обидва табори представників «історичних націй» – російської і польської – з однаковою наполегливістю заперечували окремішність русько-українського народу, включаючи його в історичну ретроспективу («великий наратив») своїх великодержавних історій⁷.

Проте з кінця XVIII ст. етнічні й релігійні відмінності русько-українського та польського населення Галичини знайшли відбиття у формуванні відмінних національних ідеологій, у яких історичне минуле слугувало головною підставою для обґрунтування етнонаціональних прав і вимог. Якщо ідеологи та представники польського табору апелювали здебільшого до традицій Речі Посполитої, то ранні ідеологи русько-українського руху відкривали для себе і громадськості давньоруську Київську державу й апелювали до козацтва. Обидві візії минулого містили тривалі елементи протистояння і суперництва, хоча спочатку видавалося, що обоєпільне захоплення ранніми слов'янами приведе у підсумку до зближення позицій у розумінні і поясненні спільного минулого.

У становленні новочасної української історіографії в Галичині можна виокремити декілька цілком відмінних етапів. Перший етап, що охоплював період з кінця XVIII ст. до початку 30-х років XIX ст., характеризувався майже повною відсутністю русько-українського національного життя, занепадом освіти, поступом полонізації та онімічення. Тільки після наполеонівської окупації з'явилися паростки відродження інтересу до мови і культури руського народу, пошуки власної ідентичності, що спиралася на історичну традицію мовної та релігійної окремішності⁸.

Фактично до 30-х років XIX ст. української історичної думки в Галичині не існувало. Культурне відродження русинів-українців розпочалося з тяжкої боротьби за руську мову і початкову освіту, які на початок XIX ст. перебували в повному занепаді. Греко-католицьке духовенство – єдиний інтелігентний шар української спільноти – поступово полонізувався. Тільки окремі особи докладали зусиль, щоб повернути

⁶ Докладніше див.: *Историография истории нового времени стран Европы и Америки*. Москва, 1990. С. 108–115; Колесник І. І. *Українська історіографія XVIII – початку XX століття*. С. 217–218.

⁷ Когут З. *Коріння ідентичності...* С. 187–194.

⁸ Маковей О. *З історії нашої фільології. Три галицькі граматики* (Ів. Могильницький, Й. Левичський, Й. Лозинський). *Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. Львів, 1903. Т. 51. С. 3–4.

руську мову й освіту народним масам і запобігти полонізації⁹. Але, за етнографічними дослідженнями, історична пам'ять русинського населення Галичини міцно зберігала уявлення про спільність свого походження з русинами-українцями інших українських земель, насамперед Наддніпрянщини. Про це свідчить розлога усна творчість русинів Галичини або Червоної Русі, де в народних думках і піснях дуже багато була представлена козацька тематика, цілком споріднена з фольклором інших частин українських земель. Український етнограф Платон Лукашевич (1806–1887) у збірці виданих 1836 р. в Петербурзі думках і піснях русинів Галичини із захопленням писав (щоправда, з проросійських позицій!), що галицькі русини зберігають тісну «прив'язаність до свого походження та імені», а «Малоросія є для їх серця обітована земля, до якої прагнуть їхні помисли і думи». Він дивувався, що «галицький пастух знає значно більше про героїв України та її історію, ніж посивілий малоросійський козак»¹⁰.

У другому–третьому десятиліттях XIX ст. багатогранну патріотичну діяльність розгорнули у Львові визначні представники національного Просвітництва, які зосереджувалися навколо теологічного факультету Львівського університету, зокрема його так званого «Руського інституту» (*Studium Ruthenum*): І. Лаврівський, М. Гриневецький, М. Гарасевич, В. Компаневич. Здебільшого вони опікувалися питаннями мови і літератури. Але література виводила їх на давні історичні тексти, котрі вони розглядали з філологічного боку. Від мови й літератури неминуче пролягав шлях до історії, яку вони управляли в консервативному описово-хронологічному порядку. Так, професор Львівського університету, ліцею і семінарії Іван Лаврівський (1773–1846), прихильник освіти народу, на відміну від інших професорів-русинів, читав свої лекції «руською» мовою, готував і видавав підручники з її граматики, але також взявся за підготовку популярної історії Русі, переклав польською мовою літопис Нестора¹¹.

Серед перших галицьких просвітників, які захоплювалися старовиною і намагалися писати «історію», чи не найпершим був священник і професор Львівського університету Михайло Гарасевич (1763–1836). У 1809 р. він написав латиною книгу «*Annales Ecclesiae Ruthenae*», в якій змалював історію Української Церкви на противагу Католицькій¹². Це знання стало історичним обґрунтуванням для відновлення Галицької митрополії у Львові (1808). Інтелектуальне життя галицьких русинів замикалося в межах Греко-Католицької Церкви, яка хоча й виступала в обороні

⁹ Докладніше див.: Маковей О. З історії нашої фільології... С. 1–51; Возняк М. Як пробудилося українське народне життя в Галичині за Австрії. Львів, 1924. С. 11–33; та ін.

¹⁰ [П. Лукашевич]. Малоросійскія и Червонорусскія народныя думы и песни. Санкт-Петербург, 1836. С. 103–104. Цитати подаємо в сучасній транскрипції. Про те саме писав і перший у Галичині видавець українського фольклору львівський етнограф Вацлав Міхал Залеський (1799–1849): *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego z muzyką instrumentową przez Karola Lipińskiego / zebrał i wydał W. M. Zaleski. Lwów, 1833*. Значно більший цикл галицьких народних пісень і дум про козацтво і Україну вмістив український філолог і етнограф Яків Головацький (1814–1888): Головацкий Я. Ф. Народныя песни Галицкой и Угорской Руси. Москва, 1878. Ч. I: Думы и думки.

¹¹ Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: зб. наук. праць. Львів, 1995. Вип. 2. С. 60–62.

¹² Студинський К. Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–49. Львів, 1909. С. II.

культурно-релігійної самотності руського народу, але дуже слабо реагувала на нові ідеї, була оплотом консерватизму й австрофільської орієнтації.

Першим істориком-краєзнавцем серед українців Галичини був Варлаам Компаневич (1777–1858) – високоосвічений монах-василіанин, знавець багатьох іноземних мов, викладач гімназій і монастирів. Упродовж всього життя він цікавився давньою історією Русі й Галичини, збирав матеріали і публікував історичні нариси з окремих питань минулого – історії галицьких монастирів, друкарства, історії Львова. Зокрема, склав зведені літописи львівських монастирів, брав участь в перекладі «Хроніки міста Львова» Ю. Зиморовича (1835), виступав у пресі зі статтями про старовинні пам'ятки Галичини і навіть провадив перші археологічні дослідження на Пліснеському городищі біля с. Підгірці. Разом з іншими польськими та українськими прибічниками поширення освіти і науки він у 1817 р. підписав звернення до австрійського імператора та уряду про необхідність створення у Львові окремої бібліотечної установи – Інституту (закладу) ім. Оссолінських¹³.

Єдиною українською релігійно-просвітницькою організацією в цей час залишався Ставропігійський інститут у Львові, створений 1788 р. на базі Успенського ставропігійського братства, реорганізованого австрійською владою. Проте це була вузька елітарна організація, яка виявляла малу активність на громадському полі, хоча й мала слугувати зразком добродійності, релігійності та моральності для своїх єдиновірців, виступати провідником русько-українського народу¹⁴. Просвітницька роль Ставропігії була вкрай мізерною: маючи в своєму розпорядженні друкарню, вона обмежувалася рідкими виданнями переважно релігійної літератури, та й то церковнослов'янською мовою – малозрозумілою для народу.

Другий етап становлення української історіографії в Галичині охоплює 30–60-ті роки ХІХ ст. У національному русі він характеризується активізацією інтересу до народної мови і культури, намаганнями ідентифікувати себе з русинами-українцями Австрії та Росії, розробкою національної політичної програми. Важливою віхою в розвитку національного руху є «Весна народів». У 1848 р. було проголошено «Відозву до руського народу» Головної Руської Ради, в якій поставлено політичні вимоги галицьких русинів-українців щодо забезпечення їхніх національних і соціальних прав у Габсбурзькій монархії¹⁵. Треба підкреслити, що ідеологи тогочасного русько-українського руху у своїх документах покликалися на давній історичний спадок – Київську і Галицьку Русь, ідеалізовані образи яких вже були міцним елементом історичної свідомості принаймні нечисленної галицької інтелігенції, переважно греко-католицького духовенства.

Активізація просвітницької діяльності освічених одиниць галицьких русинів була умовою і результатом мовно-літературних, етнографічних та історичних студій молодого покоління українців, яке прийшло до громадського голосу в 1830–60-х роках і прагнуло знайти коріння своєї ідентичності. У сучасній літературі утвердився канон, згідно з яким українське національне відродження розпочалося з діяльності

¹³ Олег Антонович [О. А. Купчинський]. Варлаам Компаневич (1777–1858). URL: <http://ntsh.org/content/varlaam-kompaneich-1777-1858>

¹⁴ Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець ХVІІІ – 60-і роки ХІХ ст.). Львів, 2001. С. 98–99.

¹⁵ Див.: Зоря Галицька. 1848. 15 мая.

представників «Руської трійці» – М. Шашкевича, Я. Головацького й І. Вагилевича¹⁶. Не заперечуючи його, треба зазначити, що на діяльність і погляди молодих семінаристів значний вплив мала не тільки тогочасна ідея слов'янської спільності, що набирала сили внаслідок творчості чеських, сербських та російських вчених і літераторів, а й її розвиток на галицькому ґрунті групою впливових місцевих дослідників. Серед них помітну роль відіграв Денис Зубрицький (1777–1862), який від початку 1830-х років активно діяв у Ставропігійському інституті. Ще раніше, перебуваючи в лавах польського патріотичного руху, він захопився ідеями слов'янофільства, які привели його в табір прибічників російського панславізму¹⁷. Відтоді в історичній творчості Д. Зубрицький підтримував ідею єдиного «руського народу» з його «галицькою гілкою», апелюючи до минулого Давньої Русі як великої і єдиної держави, яка мусить бути відновлена під скіпетром «правильних» російських царів. Із цих позицій він писав свої численні твори, що торкалися історії Галичини – частки «великоруського» спадку, відторгнутого Польщею в XIV ст. Д. Зубрицькому вдалося під егідою Ставропігії створити історичну школу, яка чинила переважний вплив на історичну свідомість галицьких українців майже до кінця XIX ст. і проводила ідеї культурного і політичного русофільства та його крайніх форм – москвофільства. До грона її adeptів належали майже всі провідні галицькі історики середини XIX ст. – Я. Головацький, І. Шараневич, А. Петрушевич, Б. Дідицький, І. Гушалеви́ч та інші, основна діяльність яких розгорнулася у 60–90-х роках XIX ст., а також низка істориків наступної генерації, що прийшли в науку по їхніх слідах¹⁸. Д. Зубрицький сприяв посиленню уваги до історичних джерел давньоруської історії, опублікував низку розвідок з історії галицьких земель, наприклад, популярну «Хроніку міста Львова» (1844), на той час найґрунтовнішу історичну працю про місто, побудовану на матеріалах упорядкованого ним-таки Львівського магістратського архіву.

На вибір русофільської орієнтації галицьких русинів значно вплинула позиція ідеологів польського національного руху, котрі після Листопадового повстання 1830 р. продовжували нехтувати виявами елементів окремої національної самосвідомості серед русинів-українців Галичини і Наддніпрянщини, а в історичному плані покликалися на «нецивілізованість» русинського народу. Саме тому праці Д. Зубрицького, що з'явилися в 1830 роках, нав'язували до давньоруської державності («Літопис Ставропігійського братства», 1832, «Рис до історії народу руського в Галичині та церковної ієрархії в тому ж королівстві», 1837), знаменували поширення в Галичині ідеї генетичної спільності галицьких русинів з росіянами і малоросами Росії. Для Д. Зубрицького, як і для багатьох галицьких українців, Росія виступала єдиним

¹⁶ «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України / відп. ред. Ф. І. Стеблій. Київ, 1987. С. 3 і наст.

¹⁷ Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стеблія. С. 283.

¹⁸ Киричук О. Історичні дослідження діячів Ставропігійського інституту у Львові (1864–1890 роки). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Збірник на пошану професора Юрія Сливки. Львів, 2000. Вип. 7: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стеблія. С. 141–149.

збереженим і могутнім оплотом давньоруської державності і культури, заснованої на православ'ї¹⁹.

До 1848–1849 рр. ідея генетичної спорідненості русинів і росіян ще не відіграла політичної ролі, як це сталося пізніше. Вона акцентувала увагу на оригінальності призабутої культури й державності Русі і так сприяла формуванню насамперед місцевої регіональної русько-української ідентичності, яка оголосила про себе під час революційних подій «Весни народів». Документи Головної Руської Ради у 1848 р. були наскрізь просякнуті ідеями давньої слов'янщини і Русі. Показовим у цьому відношенні є звернення «Кілька слів, написаних на захист руської народності», підготовлене істориком і соратником Д. Зубрицького – А. Петрушевичем та опубліковане Ставропігією в 1848 р. (польською мовою!). У ньому автор подав промовистий епіграф: «Збудимо самих себе, скажемо собі в очи, що ми однак є братами одної матері Слов'янщини!». Далі автор, звертаючись до українців і поляків, подавав короткий опис історії Галичини, яку «брати-ляхи-слов'яни» відірвали від «решти Русі» і гнітили аж до 1772 р., коли «Русь попала в кращі для неї руки» й австрійці відновили руське Королівство Галиції та Лодомерії і дали свободу русинам²⁰. З цього звернення видно, що його автор неприязно ставився до поляків і польських прагнень, а Росію вважав гарантом відродження давньоруських традицій.

Рубежем у справі творення інституційних підстав української науки в Галичині став і 1848 р. 16 червня цього року за рішенням ГРР було створено товариство «Галицько-руська матиця», яке повинно було опікуватися виданням корисних для народу книг з метою розширення знань і виховання. Проте вузьке коло осіб, що вступили до товариства, не змогло нічого запропонувати, окрім видання трьох релігійних книжок. Тому в жовтні цього ж року за ініціативою ГРР у Львові зібрався з'їзд українських учених («Собор учених»), в якому взяли участь 118 діячів, переважно з греко-католицького духовенства. Одним із його завдань, окрім консолідації національних наукових сил, було створення «інституту народного» за взірцем «Матиці чеської», який би проводив дослідження, видавав праці, збирав «пам'ятки історические роду нашего и языка», щоб був «органом взаємности всеславянской, отношения нашего з учеными всех инных щепов словянских»²¹. Одною з дев'яти секцій з'їзду була секція історії і географії. Унаслідок обговорення назрілих проблем сформували програму наукової діяльності, яка, крім іншого, передбачала створення історичного товариства, видання популярного підручника з історії України тощо. На з'їзді було проголошено створення «Товариства народної освіти» на зразок «академійки», що мала діяти в межах матиці²². Проте для задуманого наукового товариства виявилось недостатньо сил і надалі функціонувала тільки матиця.

Віденський уряд мусив рахуватися з лояльною та навіть прогабсбурзькою позицією українського політикуму в роки революції і піти на певні поступки галицьким

¹⁹ Куций І. Денис Зубрицький. *Історіографічні дослідження в Україні* / відп. ред. Ю. А. Пінчук. Київ, 2005. Вип. 15. С. 3–34.

²⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 765. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–37.

²¹ Зоря Галицка. 1848. 5 вересня.

²² Там само. 31 жовтня; Стеблій Ф., Криль М. Галицкая матица во Львове. *Славянские матицы XIX век*. Москва, 1996. Ч. I. С. 200–203.

русинам. Створився складний вузол внутрішньоукраїнських і внутрішньогалицьких суперечностей між українцями, поляками й австрійською адміністрацією, але насамперед між українським і польським національними рухами, який створював у краї вибухонебезпечну атмосферу. Одним із здобутків революції для галицьких українців стало створення кафедри української мови та літератури («руської мови і словесности») у Львівському університеті, керувати якою було призначено випускника цього університету і громадського діяча Якова Головацького (1814–1888). На початку 1849 р. (18–25 січня) у стінах Львівського університету фактично вперше прозвучали лекції з історії України, виголошені Я. Головацьким. Хоча офіційно його лекції мали філологічний характер («Три вступні лекції про руську словесність»), але на ділі у них він виклав загальну схему історії України в її романтичному забарвленні. Головні положення схеми полягали в тому, що в кожного народу є свої фізичні і духовні особливості, серед яких мова і звичаї мають особливу роль; руський народ, як один зі слов'янських народів, здавна виявив свої культурні здібності, залишивши видатні пам'ятки мови і писемності; історія русько-українського народу є історією окремого народу, який в своїй еволюції пройшов три періоди: від прийняття християнства до середини XIV ст., тоді – до кінця XVIII ст., а далі до сучасності; Київська Русь була великою і могутньою європейською державою середньовіччя, яка впала під ударами татар, але продовжувала зберігати свою народну окремішність у складі Литовської і Польської держав, зродивши, зокрема, козаччину, яка, однак, зазнала поразки в «народно-релігійній війні» (під проводом Б. Хмельницького); нарешті, після поділів Речі Посполитої в межах Австрії, русини Галичини і Наддніпрянщини почали «пробуджуватись» від сну і сприймати європейську просвіту і культуру²³.

Викладений Головацьким матеріал, який він неодноразово повторював у своїх лекціях в університеті до 1867 р., окреслював філологічні, історичні та етнографічні підстави окремішності розвитку русинів-українців в минулому і майбутньому, апелював до патріотизму русинів-українців, поєднуючи їх з українцями («малорусинами») під владою Росії. І хоча згодом Головацький все більше схилявся до москвофільства, а після 1867 р. виїхав назавжди до Росії, однак посіяні ним зерна окремішнього українського «духу» дали невдовзі добрі паростки. У виданій напередодні виїзду із Галичини збірці документів присвячених історії Галичини, він укотре повторив виклад схеми української історії, підкресливши особливу роль давнього Галицько-Володимирського князівства, яке стало спадкоємцем Київської держави й розвинуло низку характерних рис українського суспільства – високий культурний розвиток простого народу, його громадського життя і «общинного біту» (самоврядування)²⁴.

Подальші суспільно-політичні події ускладнили активний розвиток українського національно-культурного життя в Галичині, відбилися на розвитку науки. У 50–60-ті роки XIX ст. намітився союз панівних кіл імперії з польською аристократією, який супроводжувався обмеженням національно-культурних прав українців (політика намісника А. Голуховського). Зневіра української галицької інтелігенції у можливостях національного поступу створила сприятливий ґрунт для російського панславізму,

²³ Головацький Я. Три вступительніи преподаванія о русской словесности. Львов, 1849. С. 1–28.

²⁴ Головацький Я. Ф. Памятники дипломатического и судебно-дѣлового языка русского въ древнемъ Галицко-Володимирскомъ княжествѣ и в смежныхъ русскихъ областяхъ в XIV и XV столѣтіяхъ. Львовъ, 1867. С. 1–3.

який прийшов на зміну ідеям слов'янської єдності. Панславізм, пропагований російськими слов'янофілами (М. Погодін, М. Катков, І. Аксаков, О. Пипін та ін.) у їхніх стосунках з галицькими діячами, зокрема членами Ставропігійського інституту, поширював думки про вищість російської цивілізації над західною і про її месіянську роль серед слов'янських народів²⁵. Своєю чергою росіяни демонстрували інтерес до наукової діяльності вчених, що гуртувалися навколо Ставропігії, підтримували їх у протистоянні з польським табором.

У період конституційних реформ 60-х років XIX ст. в Австрії, коли польська шляхта й аристократія опинилася на чолі провінції, основна група впливових галицьких діячів змінила австрофільські позиції і перейшла до орієнтації на Росію та єдиний «общерусській народ». З того часу всі основні українські громадські організації – Ставропігійський інститут, Галицько-руська матиця – опинилися під повним контролем русофілів. Упродовж тривалого часу вони задавали тон у культурно-політичному житті галицьких українців, надаючи йому консервативно-панславистського забарвлення. У 1890 р. один з молодих українських учених В. Охримович у праці «Кілька критичних думок про життя і розвій галицько-руської інтелігенції» з роздратуванням писав: «Серед неї [інтелігенції – Л. З.] панують допотопні, застарілі погляди на світ, жите і людей, консервативна основа і кастова польська заскоружливість; коли відтак бачу, що наша інтелігентна суспільність наскрізь статична, до знане не цікава, до діла неохоча і незавзята, що серед неї прояви сервілізму нерідкі, що много затрачених талантів, а мало людей з ідеєю і характером»²⁶.

У 60–80-х роках XIX ст. русофіли розгорнули досить потужну наукову і видавничу діяльність, прагнучи довести належність українців до «общерусского народа». Численні видання Ставропігії, матиці і Народного дому видавалися штучною мовою – «язичієм» – сумішшю української, церковнослов'янської і російської із запозиченнями з інших мов. Як згодом зазначав відомий український історик Д. Дорошенко, все, що вони видавали, «носило на собі своєрідну печать схоластичної мертвечини»²⁷. Напевно, така крайня оцінка була не зовсім справедливою, оскільки, незважаючи на перешкоди, галицькі москвофіли зуміли розбудувати наукову періодику, опублікували численні документальні видання, монографії і статті. Основну роль відігравав Ставропігійський інститут, який дбав про видання наукової літератури, в той час як матиця і Народний дім, а згодом Товариство ім. М. Качковського (з 1874 р.), видавали здебільшого популярну, навчальну і художню літературу.

Ставропігійський інститут публікував свої праці переважно російською мовою або язичієм, іноді польською та німецькою. Провідні позиції в інституті після смерті Д. Зубрицького посіли І. Шараневич (1829–1901), який став першим університетським професором з історії серед українців, А. Петрушевич, Ф. Свистун, О. Калужняцький та ін. Наукова робота Ставропігійського інституту зосереджувалася навколо написання історії Галицької Русі, яка б утверджувала віру руського народу у власні сили. У зв'язку з цим на перше місце серед українських істориків висунувся І. Шараневич,

²⁵ Киричук О. Ідеологія діячів Ставропігійського інституту у Львові в 1848–1869 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. С. 308.

²⁶ ЦДАЛ України. Ф. 372. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 1.

²⁷ Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії... С. 182.

який у 1863 р. опублікував «Історію Галицько-Володимирської Русі», що майже до кінця XIX ст. використовувалась як підручник у середніх навчальних закладах, а потім низку інших історичних праць, заснованих на джерелах, розпочав археологічні дослідження тощо. Його справу у вивченні історії Галичини продовжував Богдан Дидицький (1827–1908). Він був літератором і журналістом, але підготував і опублікував «Народну історію Русі від початків до новітніх часів» у трьох частинах (1868–1870). Історик і філолог, майбутній професор Чернівецького університету Омелян Калужняцький (1845–1914) склав і опублікував «Огляд слов'яно-руських пам'яток мови і письма, що знаходяться в бібліотеках і архівах львівських» (1877). Филип Свистун (1844–1916) підготував і оприлюднив працю «Спір про варягів і початки Русі» (1877), в якій виступив з критикою норманської теорії походження давньоруської держави, а також «Галицька Русь в європейській політиці» (1886) та ін.

Окрему сторінку в науковій роботі Ставропігійського інституту склали дослідження з історії Греко-Католицької Церкви. Найбільший вклад в цю справу зробив Антін Петрушевич (1821–1913), опрацювавши архіви Унівського й Онуфріївського монастирів і опублікувавши численні праці з історії інших монастирів та церковної ієрархії, а також Берестейської унії. Йому ж належить опрацювання і публікація «Зводного Галицько-руського літопису», що охоплював XVII–XVIII ст. – тритомного видання загальним обсягом 3 343 сторінки (1874–1897) та інші праці²⁸. Треба згадати й низку істориків, які стали популяризаторами історичних знань, переважно з минулого Галичини. Це були В. Ільницький, Ю. Пелеш, А. Добрянський, А. Кралицький²⁹. Історичні публікації галицьких русофілів мали антипольське спрямування, але вони вводили до наукового обігу важливий джерельний матеріал, відновлювали забуті сторінки історії русинів-українців Галичини, відокремлювали історію русинів від історії Польщі та поляків.

Певний науковий доробок можна записати на рахунок Галицько-руської матиці, насамперед щодо видання наукових збірників, в яких публікували історичні документи і красензавчі дослідження багатьох галицьких авторів: «Галицький історичний збірник» (3 випуски, 1854–1860), «Науковий збірник» (8 книг, 1865–1858), «Літературний збірник» (12 томів, 1869–1908). До 1900 р. матиця видала 89 книжок, серед них 15 наукових праць³⁰.

Проте загальною проблемою української історіографії залишалася відсутність фахових кадрів істориків, підготовлених на тогочасному рівні. Тільки одиниці з тих, хто писав на історичні теми, мали фахову освіту, здобуту у Львівському або зарубіжних університетах. Назагал для історичної продукції москвофільського табору в Галичині властиве переважання двох провідних ідей: перша – про спільні витоки всіх слов'янських народів, для яких характерний особливий історично-цивілізаційний розвиток, відмінний від Заходу і Сходу, протиставлення європейству і католицтву; друга – про Галичину як невід'ємну частину спадку Давньоруської держави, яка створила особливий «руський світ» на етнічних підставах східних слов'ян і православ'я,

²⁸ Киричук О. Історичні дослідження діячів Ставропігійського інституту... С. 143–149.

²⁹ Докладніше див.: Ваврик В. Р. Краткий очерк галицко-русской письменности. Лувен, 1973. С. 7–75.

³⁰ Стеблій Ф., Криль М. Галицкая матица во Львове... С. 213–217.

світ, що залишається незмінним до нового часу. Давньоруська доба стала для них мірилом вартості всіх інших історичних періодів. Така закоріненість у давнину в поєднанні з переконанням про провідну цивілізаційну роль вищих станів суспільства була яскравою ознакою консерватизму і провіденціалізму галицьких русофілів. Власне ці ідеї служили для них дороговказом та імперативом і при збиранні історичних документів, і при визначенні тематичної спрямованості історичних праць. Можна сказати, що їхній історіографічний доробок вкладався в рамки консервативного романтизму із значними впливами середньовічного провіденціалізму.

Збудувавши певну інституційну та ідеологічну базу для розвитку окремої русько-української історіографії в Галичині, русофіли знехтували доробком українофільської хвилі національного відродження, яка в другій половині XIX ст. уже активно розвивалася у так званій Наддніпрянській Україні у складі Російської імперії, звідки розходилися і обґрунтовувалися ідеї окремого українського народу, як рівноправного серед інших слов'янських націй. Саме з Києва ці ідеї прийшли в Галичину у 60-х роках XIX ст. (після заборон і переслідувань так званого Валуєвського циркуляру 1863 р. в Росії), поклавши початок «народовському» напрямку історичної та суспільно-політичної думки. Цей напрям в Галичині почав набирати сили після створення Товариства «Просвіта» (1868) і Товариства ім. Т. Шевченка (1873). До нього приставало молоде покоління галицьких русинів, яке сприйняло нову ідею «українства» як вияв модернізації суспільних відносин³¹. Організовані за ініціативи і безпосередньої участі українців з Наддніпрянщини, ці товариства і люди, що гуртувалися навколо них, розпочали просвітницьку діяльність, відмінну від русофілів³². Своїм завданням вони вважали заперечення москвофільських поглядів на минуле і сучасне русинів-українців, формування і поширення новочасних наукових знань про Україну та українців, заснованих на передових методах дослідження, переважно позитивістських. Ще 1867 р. вони підносили питання про відкриття у Львівському університеті «кафедри руської історії» як «історії народу»³³. Саме з цим напрямом суспільно-політичної думки можна пов'язувати подальший розвиток української науки в цілому та історичної зокрема³⁴.

Українофіли розпочали з популяризації праць істориків і літераторів з Наддніпрянщини, зокрема М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького. Невдовзі з'явилися й історичні праці галицьких народовців, серед яких найбільш помітними були священник і політик Степан Качала (1815–1888) та історик і політик Олександр Барвінський (1847–1926). Останній 1886 р. розпочав публікацію серії видань «Руської історичної бібліотеки», яка згодом налічувала 24 томи студій з історії України-Русі. Вона відкривалася полемічною роботою С. Качали «Коротка історія Руси» (1886), в якій автор відмежував історію русинів-українців від історії Росії та росіян і цим давав поштовх

³¹ Труднощі виникнення «народовецької» течії добре описані в праці О. Середи: Середа О. Національна свідомість і політична програма раних народовців у Східній Галичині (1861–1867). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 1999. Вип. 34. С. 199–214.

³² Див.: Нарис історії «Просвіти» / Р. Іваничук, Т. Коматинець, І. Мельник, А. Середяк. Львів; Краків; Париж, 1993; Історія Наукового Товариства ім. Шевченка. З нагоди 75-річчя його заснування 1873–1948. Нью Йорк; Мюнхен, 1949.

³³ З Університету. *Русь*. 1867. 23 травня. С. 3.

³⁴ Див.: Зашкільняк Л. Львів як центр формування української науки... С. 387–402.

розробці окремої схеми української історії³⁵. Його робота не вирізнялася знанням джерел і вмінням узагальнювати фактичний матеріал, але відстоювала окремішність русинів-українців як народу.

Наступним помітним явищем галицької історіографії можна вважати працю О. Барвінського «Ілюстрована історія Руси від найдавніших до нинішніх часів після руських і чужих істориків» (1890), в якій автор представив минуле України як нерозривний зв'язок Київської і Галицько-Волинської держав із Козацькою, хоча й не подав для цього переконливих аргументів. Покладена в основу праці (власне підручника) ідея лінійного розвитку від давньої Русі до Гетьманщини відмежовувала українську історію від російської і лягла у підстави творення концепції української національної історії. У цьому ж році працював також український історик Юліан Целевич (1843–1892)³⁶.

Проте українофільська версія минулого не відразу поширилася в Галичині, русофіли доклали багато зусиль для її заперечення, а освічених кадрів істориків в народовському таборі бракувало. Рубежем у справі наукового обґрунтування історії України стало перетворення Товариства ім. Т. Шевченка в Наукове товариство ім. Т. Шевченка (1892) і створення кафедри історії України у Львівському університеті (формально – Кафедри всесвітньої історії з особливим оглядом щодо Східної Європи і руської мовою викладання, 1894 р.). Це дало змогу поєднати дослідження минулого України з новітніми методологічними та ідеологічними підходами і започаткувати нову сторінку в історії української історіографії.

Так, на відміну від інших європейських історіографій, українська історична наука в Галичині у своєму становленні і розвитку в XIX ст. мала особливі риси, пов'язані насамперед із розділеністю українського населення між різними імперіями і відсутністю суспільної та інтелектуальної еліти, здатної її фахово конструювати. Галицька українська спільнота, що складалась із селянства і греко-католицького духовенства, через слабкість своїх суспільних позицій тривалий час залишалась у консервативному таборі монархії Габсбургів, шукаючи захисту своїх інтересів у Відні. Ідеї Просвітництва і Романтизму спричинили активізацію молодих генерацій русинів Галичини в першій половині XIX ст., вони почали пошук своїх історичних коренів у світлі нових ідей. Перші історичні студії галицьких інтелігентів мали цілком аматорський характер і не завжди вписувалися в межі тогочасної історичної науки. Брак фахової історичної підготовки не завжди вдавалось компенсувати за рахунок громадської активності, а створені громадські організації (Галицько-руська матиця, культурно-освітні товариства) здебільшого перебували під впливом представників галицького русофільства. Зростання напружених відносин між українським і польським національними рухами в Галичині спричинило переважно антипольську спрямованість праць галицьких істориків і полегшило проникнення в історичну думку панславістських ідей. Тільки зміцнення позицій проукраїнського табору в Галичині завдяки перенесенню туди наукової та культурно-освітньої діяльності українців із

³⁵ Куций І. П. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.)... С. 9. Це, по суті, переробка полемічної праці С. Качали з історії українсько-польських стосунків в Галичині з розлогом екскурсом у середньовіччя.

³⁶ Див.: Міщук А. Громадська та наукова діяльність Юліана Целевича (1843–1892). Косів, 2009; Zaskilniak L. Julian Celewyc (1843–1892). *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku* / pod red. nauk. J. Maternickiego, P. Sierżęgi, L. Zaskilniaka. Rzeszów, 2014. S. 115–130.

Наддніпрянщини, привело до переорієнтації нового покоління українських істориків на модерні рейки історіописання, що сталося після створення в останньому десятилітті XIX ст. Наукового товариства ім. Шевченка і кафедри історії України у Львівському університеті. Галицькі українські історики XIX ст. виконали тільки одну частину «соціального замовлення» українського національного руху – почали відокремлювати українську історію від польської. Але не змогли і не встигли зробити те саме щодо російської. Це завдання припало на наступні покоління істориків.

REFERENCES

- Antonovych, O. [Kupchynskyi, O. A.]. *Varlaam Kompanevykh (1777–1858)*. Retrieved from <http://ntsh.org/content/varlaam-kompaneovich-1777–1858> [in Ukrainian].
- Doroshenko, D. I. (1996). *Ohliad ukraïnskoi istoriohrafii. Derzhavna shkola: Istoriia. Politolohiia. Pravo*. Kyiv [in Ukrainian].
- Grabski, F. F. (2003). *Dzieje historfiografii*. Poznań [in Polish].
- Holovatskii, Ya. (1849). *Tri vstupytelni predpodavaniia o ruskoï slovesnosti*. Lviv [in Russian].
- Holovatskii, Ya. F. (1867). *Pamiatniki diplomaticheskoho i sudebno-delovoho yazyka russkoho v drevnem Halytsko-Volodimirskom kniazhestve i v smezhnykh russkikh oblastiakh v XIV i XV stoletiiakh*. Lviv [in Russian].
- Holovatskyi, Ya. F. (1878). *Narodnyia pesni Halitskoi i Ugorskoi Rusi* (Pt. 1). Moscow [in Russian].
- Hrytsak, Ya. (2021). *Podolaty mynule: Hlobalna istoriia Ukrainy*. Kyiv [in Ukrainian].
- Istoriia Naukovoho Tovarystva im. Shevchenka. *Z nahody 75-richchia yoho zasnuvannia 1873–1948*. (1949). New York; Munich [in Ukrainian].
- Istoriografiia istorii novogo vremeni stran Yevropy i Ameriki. (1990). Moscow [in Russian].
- Ivanychuk, R., Komatynets, T., Melnyk, I., & Serediak, A. (1993). *Narys istorii «Prosvity»*. Lviv; Kraków; Paris [in Ukrainian].
- Kalakura, Ya. (2004). *Ukrainska istoriohrafia*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kohut, Z. (2004). *Korinnia identychnosti. Studii z rannomodernoï ta modernoi istorii Ukrainy*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kolesnyk, I. I. (2000). *Ukrainska istoriohrafia XVIII – pochatok XX stolittia*. Kyiv [in Ukrainian].
- Kutsyi, I. (2005). Denys Zubrytskyi. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 15, 3–34 [in Ukrainian].
- Kutsyi, I. P. (2006). *Ukrainska naukovo-istorychna dumka Halychyny (1830–1894 rr.): retsepsiia natsionalnoi istorii*. Ternopil [in Ukrainian].
- Kyrychuk, O. (2000). *Istorychni doslidzhennia diiachiv Stavropihiiskoho instytutu u Lvovi (1864–1890 roky)*. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 7, 141–149 [in Ukrainian].
- Kyrychuk, O. (2001). *Ideolohiia diiachiv Stavropihiiskoho instytutu u Lvovi v 1848–1869 rokakh*. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 9, 308 [in Ukrainian].

- [Lukashevych, P.]. (1836). *Malorossiiskii i Chervonorusskii narodnyia dumy i pesni*. Saint Petersburg [in Russian].
- Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). Formuvannia ukrainskoho narodu y natsii. In *Istorychni ese* (Vol. 1, pp. S. 24–25). Kyiv [in Ukrainian].
- Makovei, O. (1903). Z istorii nashoi filolohii. Try halytski hramatyky (Iv. Mohylnytskyi, Y. Levytskyi, Y. Lozynskyi). *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka*, 51, 3–4, 1–51 [in Ukrainian].
- Marchenko, M. I. (1959). *Ukrainska istoriografii (z davnikh chasiv do seredyny XIX st.)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Maternicki, J. (2005). *Historia i historycy. Studia i szkice historiograficzne*. Rzeszów [in Polish].
- Mishchuk, A. (2009). *Hromadska ta naukova diialnist Yuliana Tselevycha (1843–1892)*. Kosiv [in Ukrainian].
- Nakonechnyi, Ye. (2001). *Ukradene imia: Chomu rusyny staly ukraintsiamy*. Lviv [in Ukrainian].
- Orlevych, I. (2001). Denys Zubrytskyi: shtrykhy do portreta istoryka i hromadskoho diiacha. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 9, 283 [in Ukrainian].
- Orlevych, I. (2001). *Stavropihiiskyi instytut u Lvovi (kinets XVIII – 60-i roky XIX st.)*. Lviv [in Ukrainian].
- Raivskyi, I. (2012). *Ideia ukrainskoi natsionalnoi yednosti v hromadskom zhytti Halychyny XIX stolittia*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Riuzen, Y. (2010). *Novi shliakhy istorychnoho myslennia*. Lviv [in Ukrainian].
- Sereda, O. (1999). Natsionalna svidomist i politychna prohrama rannikh narodovtsiv u Skhidnii Halychyni (1861–1867). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorychna*, 34, 199–214 [in Ukrainian].
- Shelukhyn, S. (1936). *Ukraina – nazva nashoi zemli z naidavnishykh chasiv*. Prague [in Ukrainian].
- Steblii, F. (1995). Pochatky ukrainskoho natsionalnoho rukhu v Halychyni. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 2, 60–62 [in Ukrainian].
- Steblii, F. I. (Ed.). (1987). «*Ruska triitsia*» v istorii suspilno-politychnoho rukhu i kultury Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Steblyi, F., & Kryl, M. (1996). Halytskaia matitsa vo Lvove. In *Slavianskii matitsy XIX vek* (Pt. 1, pp. 200–217). Moscow [in Russian].
- Stelmakh, S. (2005). *Istorychna nauka v Ukraini epokhy klasychnoho istoryzmu XIX – pochatok XX stolittia*. Kyiv [in Ukrainian].
- Studynskyi, K. (1909). *Korespondentsiia Yakova Holovatskoho v litakh 1835–49*. Lviv [in Ukrainian].
- Vavrik, V. R. (1973). *Kratkii ocherk halytsko-russkoi pismennosti*. Louvain [in Russian].
- Vozniak, M. (1924). *Yak probudylosia ukrainske narodne zhyttia v Halychyni za Avstrii*. Lviv [in Ukrainian].
- Z Universytetu. (1867, Traven 23). *Rus*, 3 [in Ukrainian].
- Zaleski, W. M. (Comp.). (1833). *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego z muzyką instrumentową przez Karola Lipińskiego*. Lviv [in Polish].

Zashkilniak, L. (1998). Lviv yak tsentr formuvannya ukraïnskoi nauky (druha polovyna XIX st.). In H. W. Żaliński, K. Karolczak (Eds.), *Lwów: Miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa* (Vol. II, pp. 387–402). Kraków [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (2007). Formuvannya novochasnoi ukraïnskoi istoriohrafii v Halychyni u XIX stolitti. In J. Maternicki, L. Zashkilniak (Eds.), *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.* (Vol. V, pp. 42–53). Rzeszów [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (2007). *Suchasna svitova istoriohrafia*. Lviv [in Ukrainian].

Zashkilniak, L. (2014). Julian Celewycz (1843–1892). In J. Maternicki, P. Sierżęgi, L. Zashkilniak (Eds.), *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku* (pp. 115–130). Rzeszów [in Polish].

Zoria Halytska. (1848, Mai 15) [in Ukrainian].

Zoria Halytska. (1848, Veresen 5) [in Ukrainian].

Zoria Halytska. (1848, Zhovten 31) [in Ukrainian].

Leonid ZASHKILNIAK

Doctor of Sciences in History, Professor

Head of the Department of History of Central and Eastern Europe

I. Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0018-5095>

e-mail: leoza10@gmail.com

UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY IN HALYCHYNA IN THE 19TH CENTURY: STAGES OF MODERNIZATION

The historical thought of Ukrainians in the 19th century underwent modernization processes under the influence of the ideas of the European Enlightenment and Romanticism and the formation of national identity («national revival»). Ruthenian-Ukrainians in Halychyna have been part of the Habsburg Empire since the late 18th century and have been strongly influenced by the Polish national elite, which sought to rebuild the Polish Commonwealth, and the Russian Empire, which claimed Halychyna. Influenced by the ideas of the «Slavic national revival» among the only intellectual stratum of Ukrainians – the Greek Catholic clergy – there was a desire to preserve national identity and justify the right to exist of a separate nation. Until the 1830^s, Ukrainian historiography was virtually non-existent in Halychyna, and the efforts of church leaders focused on preserving the Russian-Ukrainian language and church past. I. Lavrivskyi, M. Hrynevetskyi, M. Harysevych, and V. Kompanevych, activists of the Russian Institute (Studium Ruthenum) of Lviv University, were especially active, and the Stauropean Institute in Lviv remained the only Ukrainian religious and educational organization at the time. The second stage of the Ukrainian historiography formation in Halychyna covers the 30^s – 60^s of the 19th century. The activity of the «Russian Trinity» (M. Shashkevych, I. Vahylevych, Ya. Holovatskyi), which raised the «folk spirit» of the Ruthenian-Ukrainians, and the influences of historical writing in the Ukrainian lands of the Russian Empire had crucial importance in the development of the Ukrainian national movement. At the same time, a camp of «Russophiles» was formed, who sought connections with the past of Ancient Rus and support from tsarist Russia (D. Zubrytskyi). Russophiles managed to seize the public structures of Ukrainians in Halychyna, which emerged after the events of the «Spring of Nations» and the constitutional restructuring of the Habsburg monarchy. At the third stage of the development of historiography in the 60^s and 90^s of the 19th century in the public life of Halychyna Ukrainians prevailed «populist»

(«Ukrainophiles») trend, whose representatives began to form a modern national version of the Ukrainian nation's past. They created the first scientific and educational centers – Society «Prosvita» («Education»), Shevchenko Society, and headed the history department at Lviv University (O. Barvynskyi, I. Sharanevych). The transformation of the Shevchenko Society into research one and the creation of the Department of Ukraine History at the University of Lviv (and the arrival of M. Hrushevskyi) testified to the modernization of Ukrainian historiography in Halychyna and its integration with the Ukrainian idea.

Keywords: historiography, Halychyna, modernization, Ukrainian idea.